

Tak už kamarádi stárnem

aneb dechovka jako nejpopulárnější žánr české hudby nejen 20. století

Jakub Machek

Někdy počátkem tohoto století proběhla českým mediálním prostorem vlna překvapení nad tím, že se nejprodávanějšími hudebníky stala dvojice Eva & Vašek, víceméně bez jakékoliv podpory a prezenze v celostátních médiích (nepočítáme-li teleshopping). Eva & Vašek jsou typickým zástupcem hudebního žánru, který po celé zemi provozují hráči na klávesy doplnění o zpěváky a případně i o další nástroje. Na svatbách a jiných rodinných oslavách, plesech, lokálních slavnostech či tanečních hrají oblíbené a všem známé písničky, které by v dřívějších dobách byly označeny jako lidovky. Mnohá takováto hudební seskupení kombinují na oslavách svou produkci populárních písní stylem tři na tři – tři písně moderní a tři dechovkové.

Lidovka se stala zvláště v podání dechových kapel dominantním žánrem české populární hudby, kterým zůstala po celé dvacáté století. Její vývoj byl úzce spjatý s vývojem celé české společnosti. Ačkoliv se role dechové hudby se střídáním režimů proměňovala, stejně jako se každých dvacet až dvacet pět let proměňuje i generační hudební vkus, zvuk a základní charakteristiky tvorby dechových kapel, stejně jako jejich popularita, zůstávaly převážně nezměněné.

Dechová hudba se vyvinula v městském prostředí v druhé polovině devatenáctého století, když měšťanské sokolské a hasičské kapely zkombinovaly zvuk oblíbených vojenských dechových orchestrů s repertoárem venkovského a městského folklóru. Tato nová fúze našla úrodnou půdu v prostředí nových obyvatel měst, kteří se do nich ve velkém počtu přesouvali z chudých venkovských oblastí – za prací, vyššími výdělky a celkově pohodlnějším životem. Vznikající masa velkoměstských obyvatel, odtržených od svého původního prostředí a vytržených ze svých tradičních kulturních kořenů, se ekonomicky i kulturně homogenizovala. Bývalí venkované koncentrovaní na předměstích si vytvářeli nové kulturní návyky a formovali novou sjednocující kulturu, uspokojující jejich současné potřeby a požadavky. Kapely hrající populární pochody, stejně jako tehdy moderní polky a valčíky, tak získaly důležitou funkci v každodenním životě nových městských obyvatel.

Profesionalizující se hudebníci ve své tvorbě, tématicky i hudebně ukotvené v prostředí městských a venkovských širokých vrstev, promísili tradiční venkovský i aktuálně se rozvíjející městský folklór s inspiracemi z dobových populárních žánrů jako německý Schlager či česky sentimentální verze tanga a adaptovali je na typický rytmus a zvuk dechových orchestrů. Nový žánr lidovky vzniklý jako fúze ukotvená jak v českém lidovém prostředí, tak vycházející vstříc aktuálním hudebním trendům, se ukázal jako velice inspirativní a úspěšný. Ač si to dnes možná nepřipouštíme, jedná se o jediný český hudební žánr, který byl schopen dosáhnout skutečného celosvětového úspěchu. Dodnes bude, myslím, po světě více lidí znát Beer barrell polku (Škoda lásky) než Novosvětskou.

Lidovka v provedení dechových kapel začala rychle pronikat na český a moravský venkov. K její popularitě a rychlému šíření přispěl i rozvoj masových médií, šířících nahrávky a levná vydání not. I v nejvýchodnějších oblastech Moravy dávali v meziválečném období lidé přednost populární kultuře šířené z měst masovými médii, zatímco tradiční folklór byl udržován spíše aktivisty a intelektuály. Regionální zvláštnosti se už během druhé poloviny 19. století vyrovnávaly a původní orchestry založené na kombinaci strunných a dřevěných dechových nástrojů přecházely na průraznější a barevnější zvuk plechových žesťů. Hudebníci venkovských městeček a dědin si tak ponechali místní kroje a místní repertoár (předávaný často bez znalosti not z paměti), který si pouze upravili do módních pochodových, polkových

či valčíkových rytů, případně doplnili odposlechnutými městskými imitacemi folklórní hudby. Provázanost dechovky s venkovským životem je možné vidět i na publikacích vydávaných k obecním výročím, jejichž jedna polovina popisuje dějiny obce a druhá dějiny místní dechové kapely.

Původně urbánní hudební inovace tak získala pevnou bázi na venkově a v malých městech a dokázal odolat i nástupu nových módních globálních trendů, jakými byly jazz a swing, preferovaný městskou mládeží a vzdělanci. Lidovka šířená převážně dechovými kapelami prožívala za první republiky vrchol své popularity. Stala se pevnou součástí národních slavností a oficiálně si tak posvětila svůj národní charakter.

Za to po válce teoretikové nastupujícího socialistického režimu hlásali snahu překlenout rozdíl mezi intelektuálskou moderní hudbou a nízkými šlágry vznikem beztržní či všetržní hudby, jakou se měla stát masová píseň a estrádní hudba (tzv. vyšší populár). Tento pokus se rychle ukázal jako neživotný, zatímco se do vlivných funkcí naopak dostali milovníci dechovky, která k tradiční sentimentalitě aktuálně přibrala i dobovou optimistickou tematiku (Brigádnická polka, Pochod samopalníků, Pochod pětiletky).

Až konec padesátých let umožnil větší rozvoj dosud omezených žánrů, jakými byl jazz a nastupující rokenrol, které začaly ohrožovat popularitu dechovky i na venkově. Nejen městští intelektuálové, ale i samotní propagátoři dechovky popisují v šedesátých letech úpadek žánru, který se stával vzpomínkovou hudbou starších generací. Dechovka byla všeobecně považována za překonanou a nepatřící do moderní doby. Dobovou náladu příznivců žánru ilustruje i píseň, která se později stala něčím jako neoficiální dechovkovou hymnou – Zůstaň tu s námi, muziko česká (1961).

„Epocha dechových kapel, tak jako kdysi jiných druhů hudebních souborů, končí... Nacházíme se daleko na sestupné části vývojové křivky, sledující s rozličnými pocíty zanikání typu orchestru, který byl ještě před dvěma generacemi neskonale obdivován, který hudebně vychovával českou buržoazii a povzbuzoval ji k plnění vlastních ideových záměrů, když byl původně určen k jiným účelům.“ (Jan Kapusta: Dechové hudby, pochod a František Kmoch.). Ovšem dechovka, jakožto nedílná součást české populární hudby, přežila i tento pokus o svůj předčasný pohřeb.

Za další vlnou rozvoje a popularity žánru v sedmdesátých letech stála kapela Moravanka, složená převážně z hudebních profesionálů prošliých působením v symfonických orchestrech, kteří svými novými interpretacemi jihomoravského folklóru ovládli masová média normalizačního Československa a inspirovali ostatní dechové kapely do té míry, že dnes 99 procent dechových skupin nese ve jménech obdobně tvořenou sloučeninou končící na -anka.

Během pozdního socialismu dechovkové pořady patřily k nejsledovanějším a spolu s normalizačním popem ovládaly éter. Ovšem během tohoto dvacetiletí se dechovka stále více stávala žánrem pro starší posluchače z malých měst a venkova (kde dominuje dodnes) a získala pověst hudby pro zaostalý, chudý, venkovský a konzervativní segment české společnosti, vůči které se ostatní hudebníci i posluchači rádi a snadno vymezovali a dodnes vymezují na důkaz své progresivnosti a lepšího společenského postavení. (Viz nedávná reklama jednoho pražského rádia, ukazující kupu hnoje, vidle a holinky se sloganem – Tohle nehrajem.) Dechová hudba tak pro velkoměstské obyvatelstvo stala synonymem nostalgie po minulém režimu a neschopnosti dosáhnout úspěchů v režimu novém.

Dechovka po revoluci zmizela z celostátních médií a přežívá v specificky orientovaném vysílání regionálních rozhlasů, zvláště na Moravě, stejně jako v menších městech a vesnicích po celé republice. O to větší je potom překvapení velkoměstské společnosti nad informacemi o rekordních nákladech dechovkových a zmodernizovaných lidovkových projektů, stejně jako nad peticí požadující návrat dechovky do programu ČT, kterou v roce 2001 podepsalo 30 000 lidí. Tvorba dechových kapel a s nimi spojeného žánru lidovky se ve skutečnosti na počátku 21. století opět dostává na jeden ze svých vrcholů, jehož ztělesněním se stala akce „Dechovka byla, je a bude“, při níž na 10 000 příznivců žánru došlo symbolicky Prahu (a o níž informovalo několik zahraničních televizních stanic, ovšem nikoliv ČT).

popularita žánrů v %	1947	1963	1966	1969	1973	1983	2004
dechovka / lidovka	63	55	64	61	73	59	20
populární hudba + swing	16	68	-	64	80	-	56
rock	-	-	-	-	37	-	22
klasická hudba	25	20	25	34	27	-	17

Stejně jako moderní žánry urbánní hudby i dechovka je dnes silně sociálně podmíněným kulturním fenoménem. Lidem žijícím mimo silně individualizovanou kulturní centra nabízí stejně jako na konci 19. století společenskou funkci v životě jejich komunit, vytváří příležitosti k setkávání a zábavě napříč generacemi a uspokojuje jejich potřeby a požadavky. Podle některých pozorování ji začínají po padesátce poslouchat i lidé, kteří ji do té doby odmítali, protože jim ve změněném a neklidném světě má nabízet jakési citové připomenutí, zavzpomínání na léta mládí, kdy ji poslouchali spolu s rodiči a prarodiči. Dechová hudba a lidovka tak zůstávají nejvlastnější hudbou české společnosti. Většina písní, které jsou společným kulturním vlastnictvím místních obyvatel bez ohledu na generace a které všichni znají a mohou si společně zazpívat, pochází z lidovkového repertoáru, či se do něj z moderní populární hudby dostala.

Dechová hudba, vycházející z folklóru, plná národního sentimentu přežívá navzdory dominující ideologii progresivnosti a dravého kapitalistického rozvoje. Zůstává neviditelná pro hlavní česká média a pouze za podpory lokálních rádií, promotérů a teleshoppingu si i po víc než sto letech uchovává v české společnosti nebývalou popularitu a nachází stále nové posluchače. Raymond Williams rozumí „Residuální kulturou“ (Residual Culture) zkušenosti, významy a hodnoty, které nemohou být ověřeny či vyjádřeny v termínech dominantní kultury, ale které jsou přesto žité a praktikované na bázi přežívající předchozí kulturní a společenské formace. Přes tlak dominantní globální kultury tak v české společnosti stále přežívají některé pro ni důležité hodnoty a praktiky, jejichž nositelem a možná i ztělesněním je dechová hudba.

A proto i my se možná jednou sejdem na Vlachovce.